

УДК 316.334.23:332

Євсєєва О. О.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ В МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Анотація. Обґрунтовано методичні положення формування соціальної стратегії в механізмі реалізації регіональної політики України, виявлено пріоритетні напрями реформування соціальної сфери, визначено перспективи її розвитку і методи державного регулювання. Доведено актуальність і недостатню міру розробленості проблем розвитку соціального комплексу, що вимагає спеціальних наукових досліджень в області теорії і практики регулювання процесів у соціальній сфері.

Аннотация. Обоснованы методические положения формирования социальной стратегии в механизме реализации региональной политики Украины, выявлены приоритетные направления реформирования социальной сферы, определены перспективы ее развития и методы государственного регулирования. Доказаны актуальность и недостаточная степень разработанности проблем развития социального комплекса, что требует специальных научных исследований в области теории и практики регулирования процессов в социальной сфере.

Annotation. The methodical aspects of formation of social policies in the mechanism for implementing social policies Ukraine are justified, priorities for reforming the social sphere are identified, prospects for its development and methods of state regulation are identified. The actuality and not enough research of the problems of development of social complex are proved, that requires specific research in the theory and practice of management processes in social sphere.

Ключові слова: соціальна стратегія, соціально-економічний розвиток, механізм реалізації, регіон, регіональна політика.

Процес глобального реформування економіки України, що почався з виробничої сфери, нині усе більшою мірою набуває соціальної орієнтації, призводить до необхідності розробки механізмів ефективної взаємодії всіх секторів економіки у вирішенні соціальних проблем, створення адекватної економічної та правової бази для формування нових суб'єктів соціальної політики, формування системи соціального захисту населення. Ефективний розвиток соціального комплексу неможливий без урахування та вирішення таких проблем, як: поліпшення умов праці та екологічної обстановки; підвищення рівня життя населення, забезпеченості житлом, якості медичного обслуговування; регулювання зайнятості; застосування комплексу заходів із соціального захисту працівників; нормалізація процесу пенсійного забезпечення. Види діяльності соціальної сфери набувають у все більшого значення в розвитку громадського виробництва. Вони чинять безпосередній вплив на рівень добробуту, якість життя населення. Роз-

робка науково обґрунтованої стратегії управління соціальною сферою та соціальними процесами допоможе забезпечити вирішення економічних і соціальних завдань розвитку українського суспільства.

Проблеми управління соціальною сферою в період світової фінансової кризи, глобалізації бізнес-процесів, євроінтеграційного вектора розвитку економіки України займають важливе місце в системі розвитку громадських і відтворювальних відносин. Вирішення цих проблем вимагає комплексного підходу до коригування реформ, що проводяться, найважливішим елементом яких має стати реформування системи управління в соціальній сфері, що припускає формування нових принципів регулювання, а також розробку організаційно-економічного механізму реалізації соціальних стратегій розвитку.

Дослідження у вітчизняній літературі проблем, пов'язаних з особливостями функціонування соціальної сфери, часто носить поверхневий неглибокий характер, а використання багатого зарубіжного досвіду в розробці та реалізації соціальної політики вимагає його адаптації до українських умов. Необхідність розгляду цих проблем і розробки пропозицій для їх вирішення визначила актуальність даного дослідження.

Основною метою проведеного дослідження є розробка методичних положень формування соціальної стратегії в механізмі реалізації регіональної політики України, а також виявлення пріоритетних напрямів реформування соціальної сфери, визначення перспектив її розвитку та методів державного регулювання. Відповідно до певної мети дослідження автором були поставлені такі завдання: 1) виявити проблеми розвитку соціального комплексу України на сучасному етапі; 2) визначити пріоритетні напрями реформування соціальної сфери з метою підвищення ефективності діяльності держави в рамках соціального захисту населення; 3) виявити характерні риси соціальної політики як чинника соціальної стратегії економічного розвитку держави, провести аналіз існуючих моделей соціальної політики в різних країнах, визначити можливість застосування позитивного зарубіжного досвіду в українській практиці; 4) розробити механізм реалізації регіональних соціальних стратегій, який дозволить сформувати взаємопов'язані й адаптивні структури системи стратегічного управління соціальною сферою регіону.

Аналіз досліджень в області теорії та практики розвитку соціальної сфери в українській економіці, а також розробки та реалізації соціальної стратегії в Україні та сучасних умовах показав, що для вирішення завдань дослідження є певні наукові передумови.

Проблеми розвитку соціальної сфери знайшли відображення в наукових працях багатьох українських вчених. Вагомий внесок у розробку окремих аспектів цієї проблеми зробили В. Геєць [1], Т. Качала [2], В. Куценко [3], А. Мельник [4], С. Пакулін [5;6], О. Топчій [6] та ін. У той же час слід зазначити, що у більшості робіт досліджуються переважно мікроекономічні проблеми в соціальній сфері, при цьому недостатньо уваги приділяється питанням реалізації соціальної стратегії на національному та регіональному рівнях. Актуальність і недостатня міра розробленості проблем розвитку соціального комплексу вимагають, щоб вони стали об'єктом спеціального наукового дослідження в області теорії та практики регулювання процесів у соціальній сфері.

Держава є інститутом, покликаним забезпечувати соціальний компроміс. Особливо важливо це в умовах ринкової економіки, оскільки в ній діє об'єктивний закон диференціації виробників, спрямований на розширення суспільства, на посилення сильних економічних одиниць і послаблення слабких. Слабкі економічні одиниці стають

неконкурентоспроможними та витісняються зі своїх сегментів ринку. Виникає надмірно сильна диференціація населення, яка викликає соціальні конфлікти. Прояв незацікавленості держави в добробуті своїх громадян породжує адекватну реакцію у відповідь з їх боку, своєрідний соціальний нігілізм. У результаті посилюється схильність до збереження, що обмежує споживчий попит і, відповідно, сприяє стагнаційним процесам в економіці. Таким чином, забезпечення соціального компромісу є одним з найважливіших елементів збалансованості суспільства.

Ринкові відносини в соціальній сфері мають цілий ряд особливостей, що обумовлюють дію загальних законів економіки, а саме: високий динамізм, територіальна сегментація та локальний характер; висока швидкість обігу капіталу внаслідок коротшого виробничого циклу; перевага у виробництві послуг малих і середніх підприємств, їх висока чутливість до ринкової кон'юнктури у зв'язку з неможливістю транспортувати та складувати послуги, особливостями процесу надання послуг, пов'язаних з особистим контактом виробника та споживача; індивідуальність і нестандартність послуг, що надаються, і технологій у багатьох галузях, висока диференціація продукту в одній і тій же галузі; невизначеність результату при наданні послуг, наявність асиметрії інформації у виробника та споживача.

Теоретичні побудови, що стосуються дії ринкового механізму в соціальній сфері, мають чітке практичне застосування [7]. Існуюча неспроможність чисто ринкового механізму функціонування соціальної сфери внаслідок наявності тут природної монополії, побічних ефектів і громадських благ вимагає державного втручання в процеси, що протікають у цій сфері. При цьому набір методів державного регулювання досить широкий і включає директивне та індикативне управління установами державної власності; субсидування діяльності організацій, що задовольняють соціально значущі потреби; непряме регулювання діяльності організацій соціальної сфери через податкові, митні, орендні і тому подібні важелі.

Необхідність реформи соціального комплексу України досить обґрунтована в ряді програмних урядових документів. В якості головних напрямів реформи можна виділити такі: перетворення механізмів фінансування; введення нормативного порядку виділення бюджетних асигнувань з наступним переходом від прямого бюджетування соціальних установ до надання засобів їх безпосереднім споживачам; законодавче оформлення гарантованого мінімуму соціальних послуг, що надаються населенню на безкоштовній та пільговій основах; розширення джерел фінансування соціальних установ за рахунок розвитку добродійності, спонсорства та їх власної комерційної діяльності; сприяння цьому процесу за допомогою розширення податкових пільг для установ охорони здоров'я, освіти, культури та для фізичних і юридичних осіб, які передають цим установам фінансові кошти в порядку добродійності; розвиток недержавних форм обслуговування.

До перспективних напрямів розвитку соціального комплексу нині можна віднести такі: 1) державні гарантії фінансування розвитку соціального комплексу; 2) посилення контролю за витрачанням бюджетних коштів; 3) раціоналізація державного фінансування соціального комплексу на основі цільових програм; 4) впровадження процедури конкурсного розміщення державних замовлень, підтримка на конкурсній основі проектів і програм у соціальній сфері; 5) формування та розвиток системи непрямого фінансування розвитку соціального комплексу за рахунок більшої диференціації податкової політики, зокрема за рахунок розширення податкових пільг для некомерційних організацій і осіб, на добродійній основі засобів, що їм передаються; 6) некомерційна приватизація об'єктів соціальної сфери.

Особливості суспільства глобалізаційного періоду обумовлені цілим рядом обставин і чинників, що впливають на успішність соціально-економічних реформ, які проводяться, і формування нової системи суб'єктів соціальної політики. Перша особливість – це та, що не сформувалася в процесі реформ, але необхідна будь-якому суспільству, система соціально-економічних взаємин між різними об'єктами та суб'єктами соціальної політики. У сучасному українському суспільстві не інституціалізовано багато важливих соціально-економічних процесів. Недостатня інституціалізація соціальних процесів виражається в недостатньо відпрацьованій правовій базі соціального партнерства та взаємодії. Відсутні відповідні інфраструктурні підрозділи, в завдання яких входить здійснення соціальної взаємодії в умовах втрати державних форм соціального проектування. Друга важлива особливість сучасного українського суспільства – це збереження значних соціальних рудиментів, що прийшли в громадське життя з іншої соціально-економічної формації. Третя особливість полягає в тому, що за минулі роки економічного реформування у частини населення України вже сформувалося почуття соціальної відповідальності. Ця соціальна відповідальність передбачає досягнення самозабезпечення у низькодохідних групах населення і самозабезпечення, а також певної відповідальності за рішення ширшого кола питань у середньо- і високодохідних групах населення. Четверта складова, яка накладає відбиток на хід соціально-економічних процесів, – це відсутність взаємодії між окремими групами населення, соціальними інститутами, секторами в справі рішення наявних соціальних проблем.

Формування соціальної сфери з розрахунком на довгостроковий період здійснюється шляхом проведення державою та громадськими інститутами соціальної політики. При цьому основною ідеєю ринкової моделі соціальної політики є положення про необхідність посилення ринкових засад у соціальній сфері замість державного втручання. Це виражається, по-перше, в частковому роздержавленні соціальної сфери, по-друге, в розширенні застосування ринкових інструментаріїв у функціонуванні соціальних галузей. Друга основна ідея ринкової моделі соціальної політики – її селективність, вибірковість, орієнтація на чітко визначені групи населення або на окремі типові життєві ситуації, що вимагають допомоги з боку держави. Третя засаднича риса ринкової моделі соціальної політики – її орієнтація на традиційні цінності та соціальні інститути, такі, як родина, місцеві громади, неприбуткові організації. Теоретична думка та практика розвинених країн свідчать, що, розробляючи концепції соціально-економічного розвитку України, треба враховувати як позитивні, так і негативні сторони функціонування ринкового механізму, а також роль держави в регулюванні економічних і соціальних процесів.

При розробці соціальної політики в якості одного з найважливіших виникає питання про соціальні пріоритети, тобто такі соціальні завдання, які в цей конкретний момент є для суспільства найбільш актуальними та невідкладними, вимагають першочергового вирішення. Проблема пріоритетності цілей соціальної політики стоїть при будь-якому громадському устрою, при будь-якій моделі соціального регулювання, на будь-якому етапі розвитку цього суспільства. Ця важлива обставина обумовлена декількома постійно діючими фундаментальними причинами: 1) протиріччя між поточними та перспективними інтересами суспільства; 2) протиріччя між інтересами класів, соціальних груп і шарів населення.

Можна виділити такі основні принципи державної соціальної політики під час переходу до стійкого економічного зростання: 1) дотримання загальноприйнятих міжна-

родних норм і стандартів і, передусім, Загальної декларації прав людини, конвенцій і рекомендацій Міжнародної організації праці у сфері соціального захисту населення (принцип "відповідності міжнародним нормам"); 2) сприяння з боку держави зайнятості, отриманню доходу, що забезпечує гідне життя та відповідає трудовому вкладу, встановлення гарантій мінімального розміру заробітної плати, достатньої для покриття основних потреб населення, таких, як їжа, житло, освіта, здоров'я (принцип "преференційного регулювання"); 3) створення комплексних систем соціального забезпечення для непрацездатних і працездатних громадян, що не мають можливості здійснювати трудову діяльність через об'єктивні причини або що мають низькі прибутки (створення всеосяжної системи, яка нагадує "страхувальну сітку", що не дає людині впасти у безодню, якщо вона залишилась без коштів для існування (принцип "суцільної страховки")); 4) забезпечення солідарності між працюючими і безробітними, здоровими та хворими і тому подібне, що припускає розумну централізацію засобів і їх перерозподіл для забезпечення тих, хто без них не спроможний існувати (принцип "солідарності"); 5) здійснення диференціації умов і норм соціальних виплат (пенсій, соціальних виплат і тому подібне) громадянам, з урахуванням їх трудового вкладу, причин та ступеня непрацездатності, ступеня потреби в соціальній допомозі та інших чинників (принцип "персоніфікації"); 6) розмежування компетенції держави та її суб'єктів у сфері соціального забезпечення громадян.

У системі реалізації соціальної політики держави особливе місце займає соціальна стратегія, спрямована на досягнення розширеного відтворення усіх членів суспільства. Соціальна стратегія є концентрованим втіленням потреб й інтересів людей у сфері соціальних відносин і умов їх життєдіяльності. Існує діалектичний взаємозв'язок між економічною і соціальною стратегіями. Економічна стратегія спрямована на регулювання діяльності людей щодо створення матеріальних і духовних благ як найважливішої умови росту народного добробуту; соціальна стратегія пов'язана з дією на стосунки між людьми із використанням ними матеріальних і духовних благ в інтересах усебічного вдосконалення всіх членів суспільства. У соціальній стратегії держави можна виділити два основні структурні елементи, по яких здійснюється регулювання соціальних процесів. Це стратегія у сфері громадського добробуту та стратегія підтримки соціально незахищених груп населення. У вузькому сенсі під соціальною стратегією розуміють перерозподіл прибутків. У широкому сенсі соціальна стратегія включає різні аспекти цивільної та трудової дисципліни, а також практичної соціальної роботи.

Обґрунтування теоретичних положень, що визначають суть регіональної соціальної стратегії в умовах глобалізації економіки з урахуванням світової фінансової кризи, дозволяють зробити такі висновки:

значення соціальної стратегії в регіоні полягає в тому, що вона, виконуючи функції цільової орієнтації регіональної соціально-економічної системи, регулює увесь комплекс соціальних процесів і відносин між населенням конкретного регіону України;

ефективна соціальна стратегія в регіоні в сучасних умовах забезпечується: комплексом заходів і дій, спрямованих на подолання складної демографічної ситуації; створенням дієвої системи охорони здоров'я та захисту довкілля регіону; формуванням результативної політики зайнятості населення; встановленням прийнятної рівня життя для населення конкретного регіону;

формування механізму соціального захисту населення регіону можливо при виборі конкретної моделі соці-

ального забезпечення в регіоні, що дозволяє забезпечити незаможні категорії населення мінімальним набором життєвих благ;

успішні ринкові перетворення в регіонах залежать значною мірою від розробки сітки соціальної безпеки як комплексу соціальних програм, спрямованих на надання трансфертних платежів малозабезпеченим верствам населення за допомогою систем соціального страхування та прямої державної допомоги;

реформування соціальної сфери регіону має бути засноване на створенні механізму соціального захисту населення, що адекватно реагує на будь-які соціально-економічні зміни як в цілому в країні, так і в конкретному регіоні.

Механізм формування ефективної регіональної соціальної стратегії необхідно виділяти із загального механізму управління соціальною сферою у вигляді відособлених частин з тією умовою, щоб проаналізувати ступінь взаємодії складових елементів, установити спрямованість дії окремих частин цього механізму, відхилення в раніше обґрунтованих нормах і нормативах споживання ресурсів, а також у кількісних оцінках міри неузгодження вказаних взаємодій, що порушують раніше прийняті співвідношення та зваженість у діях різної спрямованості на розвиток соціальних процесів і коригувань, що вимагають від керівного органу регулюючих й оновлюючих оптимальну структуру економічних, нормативно-правових, фінансово-інвестиційних, організаційних заходів, що направляють і орієнтують стадії, етапи розвитку в досягненні соціально-економічної результативності.

Механізм формування регіональної соціальної стратегії є комплексом методів і способів правової, економічної, фінансової, організаційної, інвестиційної і інших спрямованостей, структурно-блочних, економіко-математичних, експертних прийомів, стратегічних рішень, послідовностей, процедур для здійснення в практичних цілях раціональної орієнтації функціонування та розвитку соціального процесу в регіоні.

У зв'язку з цим необхідно враховувати, що механізм формування регіональної соціальної стратегії припускає такі заходи:

розробку та реалізацію довгострокових цільових програм, що забезпечують соціальну переорієнтацію і структурну перебудову регіональної економіки;

зміну механізмів формування в діяльності економічних органів влади та громадських інститутів (основні з них можуть носити недержавний характер і залежати економічно та організаційно від ефективності їх діяльності з обслуговування виробників і споживачів, а ті, що безпосередньо є державними, мають бути підпорядковані та підконтрольні законодавчій владі та її відповідним структурам (комітетам, комісіям Верховної Ради України));

селективне регулювання (фіскальна, кредитна, грошова політика держави, нормативи) має бути включене в структуру регіональної соціальної стратегії та служити засобом її реалізації, узгоджуючись за цілями, об'єктами, етапами, при цьому доцільно здійснювати непряме державне регулювання, орієнтоване на вибірково підтримку найбільш важливих напрямів розвитку соціальної сфери.

Дотримання методологічної та методичної єдності в процесі формування регіональної соціальної стратегії та планів соціально-економічного розвитку регіонів, а також розробка організаційно-економічного механізму формування регіональної соціальної стратегії робить об'єктивно можливим:

створювати основи та вимоги до національно-територіальної компоненти соціального стандарту єдиної для всіх установ соціальної сфери;

своєчасно сформувати регіональні комплексні цільові стратегії розвитку соціальної сфери, скоординовані за ступенем важливості (рангом), черговістю, розробкою, термінами, реалізацією та бюджетними ресурсами, що виділяються;

здійснити підготовку планів діяльності кожної установи, підприємства, організаційно-правової структури як частини загальних планів і стратегій розвитку соціальної сфери в регіоні;

запропонувати найбільш сучасний і швидкодіючий вид забезпечення реалізації регіональної соціальної стратегії, наприклад, такий, як інформаційний, нормативно-правовий, організаційний, науково-методичний єдиний для всіх об'єктів соціальної сфери, розташованих на території регіону;

проводити єдиний маркетингові дослідження з вивчення ринків праці та соціальних послуг у повному об'ємі на основі створення єдиної регіональної (місцевої) служби маркетингових досліджень та відповідних служб з обробки, аналізу отриманої маркетингової інформації, за оцінкою та прогнозуванням ситуації на ринках, що аналізуються;

створити єдиний орган управління, що координує реалізацію регіональної соціальної стратегії у вигляді регіонального центру, очолюваного радою директорів, і що включає переробку інформації, складається з інформаційно-старанного підрозділу, різних служб і консультантів з проблем раціонального забезпечення розвитку соціальних процесів, маркетингових досліджень;

раціоналізувати діяльність органів управління соціальною сферою на відповідному рівні, виходячи з виконання стратегічних і пріоритетних завдань;

використовувати прогнози оцінки розвитку мікросередовища території регіону для розробки конкретних цільових соціальних програм, що дозволяють намітити в узагальнюючому вигляді комплекси необхідних заходів, детальний аналіз яких має бути здійснений на регіональному та локальному рівнях;

визначити та регулювати пропорційні частки видів соціальних послуг;

розробити заходи щодо стимулювання ринків праці з метою підвищення зайнятості населення та залучення нових джерел фінансування процесу розвитку соціальної сфери регіону;

установити потенційні можливості усієї регіональної системи управління соціальними процесами в задоволенні перспективних потреб населення в нових або модифікованих соціальних послугах.

Отже, можна зробити такі висновки:

1. Соціальна стратегія виконує функції цільової орієнтації регіональної соціально-економічної системи і регулює увесь комплекс соціальних процесів та відносин між населенням конкретного регіону України.

2. Механізм формування соціальної стратегії регіону дозволяє сформувати взаємопов'язані й адаптивні структури системи стратегічного управління соціальною сферою регіону, а також розробити скоординовану стратегію управління регіональним комплексом.

3. Для конкретних установ соціальної сфери створення регіонального центру управління може дозволити сформувати систему випереджаючого управління, яка повинна виконувати такі завдання, як: створення зразкових планів розробки та реалізації перспективних видів соціальних послуг, попит на які є таким, що росте; оперативне реагування на зміну поточних потреб цільових ринків на основі розробки додаткових соціальних послуг; розподіл ресурсного потенціалу між перспективними видами соціальних послуг; визначення перспективних напрямів розвитку установ і підприємств соціальної сфери на основі

використання інформації про тенденції зміни територіальних ринків соціальних послуг; розробка економічних і організаційних заходів із підвищення рівня конкурентоспроможності установ соціальної сфери.

Література: 1. Перехідна економіка / В. М. Гесьць, С. Г. Панченко, Е. М. Лібанова та ін. ; за ред. В. М. Гейця. – К. : Вища школа, 2003. – 591 с. 2. Качала Т. М. Територіальна організація житлово-комунального господарства України: методологія, практика та механізм регулювання : дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : 08.10.01 / Т. М. Качала ; НАН України. Рада по вивч. продукт. сил України. – К., 2002. – 554 с. 3. Куценко В. І. Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики) / В. І. Куценко. – Ніжин : Аспект-поліграф, 2008. – 818 с. 4. Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін : монографія / за ред. докт. екон. наук, проф. А. Ф. Мельник. – Тернопіль : ТНЕУ, "Економічна думка", 2009. – 528 с. 5. Пакулін С. Л. Регіональна соціальна політика як інструмент ефективного економічного розвитку в умовах глобалізації / С. Л. Пакулін // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. Вип. 264 : в 9 т. Т. I. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2010. – С. 41–45. 6. Топчій О. О. Сучасний стан і тенденції розвитку соціального комплексу Харківського регіону / О. О. Топчій, С. Л. Пакулін // Materialy V Miedzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji ["Strategiczne pytania światowej nauki – 2009"], 07–15 lutego 2009 roku. Vol. 4. Ekonomiczne nauki. – Przemysł : Nauka i studia, 2009. – S. 91–93. 7. Євсєєва О. О. Основи та проблеми сегментування ринку в Україні / О. О. Євсєєва // Економіка розвитку : науковий журнал. – 2010. – № 3(55). – С. 53–56.

Рецензент
докт. екон. наук,
доцент Гавкалова Н. Л.

Стаття надійшла до редакції
05.04.2011 р.

УДК 662.6:536

Локтев Э. М.
Захарченко Д. А.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВОЗОБНОВЛЯЕМЫХ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ РЕСУРСОВ В УКРАИНЕ

Аннотация. Рассмотрены источники энергоресурсов для отопления, их достоинства и недостатки. Изложены виды альтернативных источников энергетических ресурсов и перспективы их использования в Украине. Рассмотрен опыт европейских стран использования возобновляемых источников энергоресурсов. Выполнен анализ эффективности переоборудования бюджетных учреждений на альтернативные источники получения тепловой энергии. Высказаны предположения авторов относительно развития альтернативной энергетики в Украине.